

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ	6
--	---

Розділ I. ОСНОВИ ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....

1. Роль і місце сержанта у військовій організації	7
2. Основи військового навчання	12
3. Основи військового виховання	15

Розділ II. ОСНОВИ ПРАВОВИХ ЗНАНЬ.....

1. Обов'язки сержанта щодо правового виховання підлеглих	17
2. Дисциплінарні права сержанта	17
3. Відповідальність військовослужбовців за адміністративні правопорушення	18
4. Відповідальність військовослужбовців за військові злочини.....	19

Розділ III. БОЙОВА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬК ЗВ'ЯЗКУ ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ.....

1. Загальні положення.....	21
2. Система підготовки військ зв'язку та кібербезпеки ЗС України.....	23
3. Техніка та майно військ зв'язку та кібербезпеки	34
4. Обов'язки начальника апаратної (станції, КШМ) з організації технічного забезпечення зв'язку.....	36
5. Технічне обслуговування техніки зв'язку	37
6. Проведення технічної перевірки техніки зв'язку.....	38
7. Організація охорони підрозділів зв'язку у бойових умовах та під час навчань.....	39

Розділ IV. ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА

1. Тактико-технічні характеристики стрілецької зброї	40
2. Прийоми та правила стрільби зі стрілецької зброї	43
3. Перевірка бою та приведення до нормального бою стрілецької зброї	45

4. Ручний протитанковий гранатомет	49
5. Ручні гранати	51
6. Оцінювання знань та навичок з вогневої підготовки	58

Розділ V. ІНЖЕНЕРНА ПІДГОТОВКА..... 60

1. Фортифікаційне обладнання районів (позицій)	60
2. Міни та їх встановлення. Правила безпеки від мінно-вибухових предметів	63
3. Проведення занять з інженерної підготовки	69

Розділ VI. ЗАХИСТ ВІД ЗБРОЇ МАСОВОГО УРАЖЕННЯ ЙМОВІРНОГО ПРОТИВНИКА 71

1. Види зброї масового ураження	71
2. Заходи забезпечення РХБЗ.....	76
3. Засоби індивідуального та колективного захисту	77
4. Прилади радіаційної й хімічної розвідки.....	85
5. Спеціальне оброблення	89
6. Форми і методи проведення занять із РХБЗ	91

Розділ VII. ВІЙСЬКОВА ТОПОГРАФІЯ 93

1. Основні поняття	93
2. Топографічні та спеціальні карти.....	96
3. Орієнтування і робота з картою на місцевості	97
4. Пересування на місцевості за картою і без карти за азимутом	99
5. Форми і методи проведення занять з військової топографії	101

Розділ VIII. СТАТУТИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ..... 103

1. Роль сержанта у підтриманні статутного порядку в підрозділі.....	103
2. Роль сержанта у підготовці до несення та несенні служби в добовому наряді.....	104
3. Роль сержанта у підготовці до несення та несенні вартової служби	105

Розділ IX. СТРОЙОВА ПІДГОТОВКА..... 107

Розділ X. ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА	109
1. Загальні положення.....	109
2. Навчальні заняття.....	110
3. Ранкова фізична зарядка.....	111
Розділ XI. ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНА ПІДГОТОВКА.....	113
1. Табельні індивідуальні засоби першої медичної допомоги	113
2. Тактична медицина. Як діяти у разі поранень, травм та надавати першу допомогу.....	115
3. Профілактичні заходи зі збереження здоров'я військовослужбовців	118
4. Основи проведення занять з військової медицини	120
Розділ XII. РОЛЬ СЕРЖАНТА ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ВІДХИЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛЕГЛИХ	123
1. Сутність відхильної поведінки військовослужбовців	123
2. Напрями роботи сержанта щодо профілактики з відхиленнями у поведінці підлеглих	125
3. Роль сержанта щодо підвищення психологічної стійкості підлеглих в умовах екстремальних ситуацій	127
4. Профілактика надмірного вживання спиртних напоїв особовим складом	131
5. Профілактика ігromанії	133
Використана література.....	134
ДОДАТОК А. Витяг з Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності військовослужбовців	135
ДОДАТОК Б. Умовні знаки, які використовуються у частинах (підрозділах) військ зв'язку та кібербезпеки.....	143
ДОДАТОК В. Орієнтовна система роботи керівних осіб сержантського складу військової частини щодо профілактики самогубств особового складу на основі посадових обов'язків	147

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

АМЗІ	—	аптечка медична загальновійськова індивідуальна
АСУ	—	автоматизовані системи управління
Гр	—	доза опромінення грей
ЗМУ	—	засоби масового ураження
ЗС	—	збройні сили
ІВР	—	індивідуальна виховна робота
ІТВ	—	інформаційно-телекомунікаційний вузол
КО	—	контрольний огляд
КШМ	—	командно-штабна машина
МПС	—	морально-психологічний стан
МТБ	—	матеріально-технічна база
ОР	—	отруйні речовини
ПАЗ	—	переобладнані (модернізовані) апаратні зв'язку
ПВУ	—	пристрій виносного управління
ПРХР	—	прилади радіаційної та хімічної розвідки
РХБЗ	—	Радіаційний, хімічний та біологічний захист
СЕЖ	—	станції електронного живлення
СО	—	сезонне технічне обслуговування
СТВ	—	середня точка влучення
ТО-1	—	технічне обслуговування № 1
ТО-2	—	технічне обслуговування № 2
ТССС	—	Tactical Combat Casualty Care (Тактична допомога пораненим у бою)
ТТХ	—	тактико-технічні характеристики
ФПЗ	—	фельд'єгерсько-поштовий зв'язок
ЩТО	—	щоденне технічне обслуговування

Розділ 1

ОСНОВИ ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1. Роль і місце сержанта у військовій організації

На сьогодні у країнах – членах НАТО на всіх рівнях національного військового керівництва та керівництва Альянсу реалізується концепція «командної групи» (визначена у НАТО керівним документом «Non-Commissioned Officer (NCO) Bi-Strategic Command Strategy and Recommended NCO Guidelines»).

Так, за поглядами військових спеціалістів цієї безпекової організації командну групу (рис. 1) утворюють командир (командувач) та головний сержант (Senior Enlisted Leader) – два військових фахівці, що об'єднані одною метою, та між якими встановлені професійні службові відносини, побудовані на взаємній довірі. У той час як командир (командувач) має офіційну владу над підрозділом (частиною, з'єднанням, об'єднанням, збройними силами), головний сержант є його головним помічником з усіх питань, що стосуються рядового і сержантського складу (рис. 1). Вважається, що це демонструє єдність та стійкість відносин між офіцерами і сержантами, сприяє критичному мисленню і їх ефективній взаємодії, забезпечує участь сержантського складу в процесах ухвалення рішень. Крім того, це спрощує пряму комунікацію «зверху до низу», а також між усіма складовими системи управління та контролю.

Тобто зазначена концепція передбачає створення допоміжної сержантської вертикалі управління на усіх рівнях: від взводу до стратегічного командування включно. Наявність такої вертикалі суттєво розвантажує командирів (командувачів) усіх рівнів, що дозволяє їм більше часу приділяти: у мирний час – підготовці офіцерів та іншим важливим питанням, пов'язаним з підтриманням підпорядкованого військового формування у бойовій та мобілізаційній готовності; в особливий період – плануванню та управлінню бойовими діями підпорядкованого військового формування. Крім того, багаторівневність такої вертикалі виступає одним

із мотиваційних чинників, що стимулює сержантський склад до професійного та кар'єрного зростання.

Рисунок 1 – Командна група та допоміжна сержантська вертикаль в системі управління

Найбільшу цікавість щодо вертикалі управління сержантським складом викликає досвід ЗС США. У США сержантський корпусу небезпідставно називають «хребтом армії» (рис. 2). Серед військово-службовців досить поширеною є думка, що без лейтенантів американська армія обійтись зможе, а ось без сержантського складу – ні.

За останні роки (починаючи з 2014 року) у ЗС України було закладено основи професійного сержантського корпусу, що містять усі атрибути і ознаки, притаманні сержантському корпусу збройних сил (далі – ЗС) провідних держав – членів НАТО, зокрема:

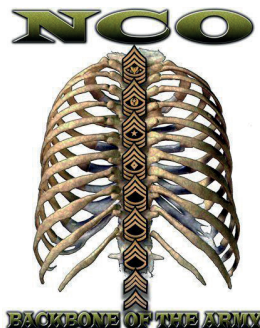

Рисунок 2 – Ілюстрація гасла «Сержанти – хребет армії»

а) на всіх рівнях військового управління було імплементовано Концепцію «командної групи», визначену у НАТО керівним документом «Non-Commissioned Officer (NCO) Bi-Strategic

ВІЙСЬКОВІ ЗВАННЯ	ЗНАКИ РОЗРІЗНЕННЯ	ОСНОВНІ ПОСАДИ	ЕКВІВАЛЕНТИ НАТО	ТОТОЖНІ ВІЙСЬКОВІ ЗВАННЯ	
СТАРШИЙ СЕРЖАНТСЬКИЙ СКЛАД				США	КАНАДА
Головний майстер-сержант (Головний майстер-старшина)		Головний старшина Збройних Сил України	OR-9	Command sergeant major of the Army	Canadian Forces chief warrant officer
		Головний старшина окремого роду військ (сил), виду Збройних Сил України			
Старший майстер-сержант (Старший майстер-старшина)		Головний старшина роду військ (сил), військ оперативного командування, повітряного командування, органу військового управління що має підпорядковані військові частини		Command sergeant major	Command chief warrant officer
Майстер-сержант (Майстер-старшина)		Головний старшина військової частини (окремого батальйону, полку, бригади), навчального закладу (вищого військового навчального закладу, військового коледжу сержантського складу), навчального центру, начальника центру підготовки сержантського складу		Sergeant major	Chief warrant officer
Штаб-сержант (Штаб-старшина)		Головний старшина батальйону (дівізіону та ін рівні)	OR-8	Master sergeant, First sergeant	Master warrant officer
МОЛОДШИЙ СЕРЖАНТСЬКИЙ СКЛАД					
Головний сержант (Головний порабельний старшина)		Головний сержант роти (батареї та ін рівні)	OR-7	Sergeant first class	Warrant officer
Старший сержант (Головний старшина)		Головний сержант взводу (та його рівні)	OR-6	Staff sergeant	Sergeant
Сержант (Старшина)		Командир відділення (танка, бойової машини та ін рівні)	OR-5	Sergeant	Master corporal

Рисунок 3 – Перелік військових звань сержантів (старшин) ЗС України, їх еквіваленти в збройних силах НАТО та тотожні військові звання в США і Канаді

Command Strategy and Recommended NCO Guidelines»;

б) відповідно до STANAG 2116 введено новий перелік військових звань сержантського (старшинського) складу (рис. 3), що у повному обсязі відповідає сучасній вертикалі посад сержантського корпусу ЗС України та кодам військових звань сержантського складу ЗС держав – членів НАТО;

в) ієрархію сержантського корпусу розподілено за військовими званнями на молодший, старший та вищий сержантський (старшинський) склад, а за функціональними ознаками – на дві функціональні категорії:

основна – посади сержантського (старшинського) складу командного напрямку, що передбачають також штабні та інструкторські посади і безпосереднє керівництво особовим складом, здійснення

його підготовки (навчання), опрацювання навчальних програм та стандартів підготовки, участь у процесах планування та ухвалення військових рішень (інших штабних процедурах), управлінні кар'єрою військовослужбовців рядового і сержантського (старшинського) складу, опрацюванні нормативно-правових актів, що безпосередньо впливають на життєдіяльність та бойову готовність військ (сил);

спеціальна – посади сержантського (старшинського) складу за спеціальностями бойового застосування, логістичного, технічного, інженерного, медичного та інших напрямів (спеціалісти родів військ (сил), фахівці з фізичної підготовки та спорту, музиканти, технічний та обслуговуючий персонал органів військового управління тощо), що не передбачають наявності підпорядкованого особового складу.

Статутом внутрішньої служби ЗС України визначено обов'язки за типовими посадами сержантського (старшинського) складу військової частини, Головнокомандувачем ЗС України затверджено обов'язки за типовими посадами сержантського (старшинського) складу органів військового управління.

До прав та обов'язків сержантського (старшинського) складу віднесено:

❖ щодо системи військового управління та контролю (Command & Control):

- участь головних сержантів (старшин) усіх рівнів військового управління у питаннях проходження військової служби рядовим і сержантським (старшинським) складом, управління ними, здійснення їх підготовки та всебічного забезпечення;

- виконання управлінських функцій на начальницьких посадах структурних підрозділів органів військового управління (штабів) усіх рівнів;

❖ щодо забезпечення виконання підрозділами завдань за призначенням:

- безпосереднє управління підрозділами до рівня взводу та участь в управлінні підрозділами на рівні роти (батареї) – батальйону (дивізіону), а також в управлінні військовими частинами;

- участь у процесах ухвалення військових рішень;

- організація підготовки особового складу та підрозділів до виконання завдань за призначенням;

- виконання обов’язків головних сержантів угруповань військ (сил) у процесі здійснення службової діяльності безпосередньо в інтересах командувача (командира) угруповання військ (сил), виконуючи його вказівки у різних районах виконання завдань за призначенням, посилюючи там командний вплив та надаючи допомогу сержантському (старшинському) складу у виконанні найбільш важливих та складних завдань;

- ❖ щодо бойової підготовки особового складу:

- безпосереднє проведення занять з індивідуальної підготовки з рядовим і сержантським (старшинським) складом, участь у плануванні та організації заходів бойової підготовки у військових частинах і підрозділах, здійснення контролю за їх проведенням;

- ❖ щодо професійної підготовки та військової освіти:

- здійснення відбору кандидатів з числа рядового та сержантського (старшинського) складу на навчання у навчальних центрах та закладах Збройних Сил України, а також навчання у навчальних центрах та закладах за кордоном;

- безпосереднє здійснення підготовки військовослужбовців рядового та сержантського (старшинського) складу у навчальних центрах, центрах підготовки сержантського складу та закладах фахової передвищої військової освіти (військових коледжах сержантського (старшинського) складу);

- керівництво центрами підготовки сержантського складу видів Збройних Сил України та організація навчально-виховного процесу в них;

- розроблення стандартів і навчальних програм курсів сержантського (старшинського) складу;

- ❖ щодо управління персоналом:

- здійснення відбору кандидатів для призначання на посади сержантського (старшинського) складу;

- участь у проведенні щорічного оцінювання військовослужбовців рядового і сержантського (старшинського) складу;

- участь в організації кадрового забезпечення та управлінні кар’єрою військовослужбовців рядового і сержантського (старшинського) складу;

- організація розгляду та погодження кандидатів з числа рядового та сержантського (старшинського) складу радами сержантів

(старшин) щодо призначення на вищі посади сержантського (старшинського) складу, направлення на навчання та підготовку.

Отже, сержанти – це головна фігура у вихованні та навчанні особового складу, які безпосередньо відповідають за підготовку особового складу підрозділів первинної ланки (відділення, екіпаж, обслуга), морально-психологічний стан підлеглих.

2. Основи військового навчання

Військове навчання здійснюється як під час індивідуальної, так і під час колективної підготовки підрозділів, яким притаманні свої форми і методи навчання.

Форма навчання – це організаційна сторона навчального процесу, яка залежить від мети (теоретична чи практична) та складу тих, хто навчається (індивідуальна чи групова/колективна), визначає місце проведення (класна чи польова) та тривалість відпрацювання навчальних питань, ролі керівника заняття, використання елементів матеріально-технічної бази (далі – МТБ).

Методи підготовки – це прийоми і способи, за допомогою яких здійснюється передавання та засвоєння знань, формування навичок і вмінь особового складу, забезпечується бойове злагодження підрозділів.

З урахуванням того, що основне завдання сержанта – це індивідуальний підхід до навчання підлеглих, надалі буде розглянуто форми і методи індивідуальної підготовки військовослужбовців.

Методи індивідуальної підготовки військовослужбовців розподіляються на (табл.1): словесно-наочний, вправ, тренувальний, виконання практичних робіт.

Навчальні посібники з предметів бойової підготовки рекомендують під час проведення занять мати оцінні листи (рис.4), до яких вносити дані про виконання тим, хто навчається завдань, які виносяться на заняття.

Підготовка сержанта до проведення занять здійснюється на показових, інструкторсько-методичних заняттях, інструктажах і самостійній підготовці.

Самостійна робота починається з вивчення керівних документів з предметів навчання, у яких наведені конкретні вказівки з органі-

зації занять, а також звертається увага на ті питання бойової підготовки, що з досвіду минулого періоду навчання і раніше проведених занять викликають особливі труднощі в тих, хто навчається.

Таблиця 1

Методи індивідуальної підготовки військовослужбовців

Метод підготовки	Зміст методу
словесно-наочний	систематичне та послідовне доведення керівником навчального матеріалу, показу (демонстрації) предметів, що вивчаються для отримання тими, хто навчається, початкових нових знань та формування відповідної уяви.
вправ	багаторазове виконання простих (нескладних) дій під наглядом керівника, для закріплення отриманих знань та формування у тих, хто навчається, необхідних навичок
тренувальний	виконання комплексних дій згідно з визначеним керівником заняття алгоритмом (завчасно встановленим порядком) для формування необхідних умінь та забезпечення злагодженості підрозділу.
пошуковий або виконання практичних робіт	самостійний пошук тими, хто навчається, інформації (оптимального варіанту дій) за напрямом, який визначив безпосередній начальник (керівник) для здобування додатково необхідних знань та вироблення у тих, хто навчається, необхідних умінь та навичок.

Вихідними даними для підготовки сержанта до занять є:

- ❖ розклад занять;
- ❖ програма бойової підготовки;
- ❖ вказівки старшого начальника з уточнення навчальних за-

вдань.

Завершальним етапом підготовки до заняття є складання плану-конспекту (інструктивної записки), який складається з наступних розділів:

- вступна частина (*перевірка особового складу, оголошення теми і цілі заняття, зв'язок з попереднім заняттям. доведення заходів безпеки*);
- основна частина (*викладення навчальних питань теми чи відпрацювання вправ, нормативів, прийомів; закріплення знань і навичок; виконання різних видів самостійної роботи тими, хто навчається, перевірка та облік практичного засвоєння матеріалу*);
- заключна частина (*підбиття підсумків заняття, оцінки знань і практичних навичок тих, хто навчається, і постановки завдань на самостійну підготовку*).

ОЦІННИЙ ЛИСТ

№ п/п	Елементи, що оцінюються	Виконано	Не виконано (оцінено)
Тема 2. Правила ведення радіообміну			
Теоретичні знання			
а*	Чи знає військовослужбовець основні вимоги до безпеки зв'язку		
б	Чи знає військовослужбовець правила ведення переговорів		
в*	Чи знає військовослужбовець порядок входження в радіозв'язок		
г	Чи знає військовослужбовець порядок передачі сигналу та команди		
Загальна кількість елементів за розділ, що оцінюється			
Практичні дії (уміння, навички)			
а*	Чи вміє військовослужбовець здійснювати входження в зв'язок		
б*	Чи вміє військовослужбовець вести радіообмін, передавати сигнали та команди		
в*	Чи вміє військовослужбовець виконувати норматив № 74 «Підготовка до роботи (програмування) радіостанції (DP 4800, DP 4400, DM 4600) транкінгового зв'язку серії МОТОТРВО»		
Загальна кількість елементів за розділ, що оцінюється			
Загальна кількість елементів за тему завдання, що оцінюється			

Таблиця оцінювання проміжного контролю за тему предмета навчання СТІ/ висновок щодо рівня підготовки

Номер		Найменування заходу	Елементи		Оцінка за розділ (тему)	
розділу	теми		кількість	%		
Загальна кількість елементів, за якими здійснено оцінювання (* включаючи критично важливі елементи)			7 (*5)	100		
Елементи, які передбачають оцінювання теоретичних знань:			4(*2)			
1.	2.	Загальна кількість елементів, за якими отримано позитивну оцінку «ВИКОНАНО»				
Елементи, які передбачають оцінювання практичних дій (умінь, навичок):			3(*3)			
1.	2.	Загальна кількість елементів, за якими отримано позитивну оцінку «ВИКОНАНО»				
Оцінка стандарту індивідуальної підготовки за проміжний контроль теми предмета навчання (виконання (виконання індивідуальних завдань)						

Примітка:

* – критично важливий документ (піделемент), який впливає на завдання (обов'язки) військовослужбовця;

+ – позначення виконаного елемента (піделемента);

- – позначення не виконаного елемента (піделемента);

0 – позначення елемента, що не виконувався;

Оцінка за норматив (вправу, прийом) виставляється як «**виконано**», при виконанні нормативу (вправи прийому)на оцінку не нижче «**задовільно**»

Рисунок 4 – Приклад оцінного листа